การพัฒนาเครือข่ายจัดการขยะอย่างยั่งยืนในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

สุริยะ หาญพิชัย*
จันทร์ฉาย จันทร์ลา**
สุกัญญา ทองแห้ว***
กานต์ เชื้อวงศ์****
สุวรรณี สุมานิตย์*****

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะของชุมชน 2) พัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม 3) พัฒนากลไกความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะอย่างยั่งยืนในอำเภอชัยบาดาล กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ภาครัฐ ได้แก่ นายอำเภอพัฒนาชุมชนอำเภอชัยบาดาล ท้องถิ่นอำเภอชัยบาดาล สาธารณสุขอำเภอชัยบาดาล ผู้บริหารท้องถิ่น และตัวแทนหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง คัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจงจากตัวแทนหน่วยงานที่ทำความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในการพัฒนาท้องถิ่น จำนวน 20 คน ภาคประชาสังคม ได้แก่ ผู้นำชุมชน และประชาชนในชุมชน จำนวน 2 ตำบล รวมเป็น 80 คน ดำเนินการวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเชิงวิพากษ์ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต การสนทนากลุ่ม และแบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะของชุมชน โดยการฝึกอบรมการคัดแยกขยะในชุมชน พัฒนาถังขยะรักษ์โลก และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ พบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ในการจัดการขยะเพิ่มขึ้นและมีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลการพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในอำเภอชัยบาดาล พบว่า ประชาชนและตัวแทนชุมชนบัวชุมและหนองยายโต๊ะได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มจัดการขยะ เพื่อพัฒนาต่อยอดกระถางปลูกต้นไม้จากยางรถยนต์ และสร้างความเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนอื่นโดยมีคณะอนุกรรมการด้านสิ่งแวดล้อมอำเภอชัยบาดาลขับเคลื่อนการจัดการขยะในชุมชน 3) ผลการพัฒนากลไกความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะอย่างยั่งยืน พบว่า อำเภอชัยบาดาล ได้พัฒนากลไกความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะโดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนเพื่อให้การดำเนินงานจัดการขยะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การจัดการขยะอย่างยั่งยืน, เครือข่ายการจัดการขยะ, การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

* คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ประเทศไทย
** ท้องถิ่นอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ประเทศไทย
*** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ประเทศไทย
**** คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ประเทศไทย
***** สำนักบริหารทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ประเทศไทย
วันที่รับบทความ: 22 เมษายน 2568 วันที่แก้ไขบทความล่าสุด: 13 สิงหาคม 2568 วันที่อนุมัติตีพิมพ์: 12 พฤศจิกายน 2568

Development of Sustainable Waste Management Network in Chai Badan District, Lopburi Province

Suriya Hanphichai[1]
Junchay Junla[**]
Sukanya Thonghaew[***]
Karn Chuawong[****]
Suwannee Sumanit[*****]

Abstract

The objectives of this study were to: 1) enhance knowledge and understanding of community waste management; 2) develop a participatory community waste management network, and 3) develop a collaborative system for sustainable waste management in Chai Badan District. The target groups consisted of: the government sector, including the district chief, the Chai Badan District Community Development Office, the Chai Badan District Local Administrative officer, the Chai Badan District Public Health Office, local administrators, and representatives from relevant government agencies. They were purposively selected from agencies collaborating with the university on local development, totaling 20 individuals. The civil society sector included community leaders and residents from two subdistricts, totaling 80 individuals. The research employed a critical participatory action research approach. Data were collected through interviews, observations, focus group discussions, and questionnaires.

The research findings revealed that: 1) the results of enhancing knowledge and understanding of community waste management through community training on waste separation, the development of eco-friendly trash bins, and the waste value addition, it was found that participants increased their knowledge of waste management and expressed the highest level of satisfaction with the overall project implementation; 2) the results of developing a participatory community waste management network in Chai Badan District, it found that residents and community representatives from Bua Chum and Nong Yai To subdistricts engaged in knowledge sharing and formed waste management groups to further develop flower pots made from used tires. They also established collaborative networks with

[1] Faculty of Humaanities and Social Sciences Thepsatri Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author E-mail: suriya.h@lawasri.tru.ac.th
[**] Local Authorities of Chaibadan District, Lopburi Province, Thailand
[***] Faculty of Humanities and Social Science, Thepsatri Rajabhat University, Thailand
[****] Faculty of Management Science, Thepsatri Rajabhat University, Thailand
[*****] Human Resource Management, Thepsatri Rajabhat University, Thailand
Received: 22 April 2025 Revised: 13 August 2025 Accepted: 12 November 2026

other communities, with the Chai Badan District Environmental Subcommittee leading the efforts to manage community waste management, and 3) the results of developing collaborative systems for sustainable waste management, it found that Chai Badan District developed mechanisms to promote collaboration among all sectors government agencies, local administrative organizations, and the public to ensure that waste management operations are conducted efficiently.

Keywords: Sustainable Waste Management, Waste Management Network, Participatory Action Research

บทนำ

ในปัจจุบันปัญหาขยะเป็นปัญหาสำคัญในทุกระดับทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่นซึ่งมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ทั้งนี้เนื่องจากปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นทุกปีและมีมากเกินกว่าที่จะสามารถกำจัดได้หมด พื้นที่ที่ใช้ในการกำจัดก็หายากมากขึ้นเป็นปัญหาที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้ให้ความสำคัญและต้องร่วมมือกันแก้ไขอย่างกันอย่างเต็มความสามารถ เพราะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนทุกระดับเกิดจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ผลกระทบที่จะตามมาจึงมีทั้งความสูญเสียทางด้านสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำดินเสื่อมสภาพ หากจัดการไม่ถูกสุขลักษณะจะส่งผลกระทบด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนและเป็นเหตุรำคาญส่งกลิ่นเหม็นรบกวน (Changdum & Cheatham, 2024) ซึ่งในการบริหารการจัดการขยะให้ประสบผลสำเร็จนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการขยะที่ประสบผลสำเร็จ การดำเนินการดังกล่าวจึงจำเป็นต้องกำหนดแนวทางและทิศทางในการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาและป้องกันผลกระทบอันเนื่องจากการบริหารจัดการขยะที่ไม่มีประสิทธิภาพ การแก้ไขปัญหาขยะที่เกิดขึ้นควรเริ่มแก้ไขที่ต้นเหตุหรือผู้ก่อให้เกิดขยะเหล่านั้น หากประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ มีความตระหนักถึงผลเสียที่เกิดขึ้นตามมาจากการจัดการขยะไม่ถูกวิธี และมีจิตสำนึกถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงการมีจิตสำนึกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะ เพื่อให้พฤติกรรมการทิ้งและการจัดการขยะก่อนที่จะนำไปทำลายของประชาชนเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ปริมาณขยะในชุมชนก็จะลดลงซึ่งเป็นเพราะผลของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (Hanphichai & Janla, 2018)

อำเภอชัยบาดาลเป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดลพบุรี มีพื้นที่กว้างใหญ่ครอบคลุม 17 ตำบล มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น รวมทั้งเป็นเส้นทางเดินทางผ่านไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของชุมชนในอำเภอชัยบาดาลก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัวจึงส่งผลให้ประสบกับปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อม จากปัญหาดังกล่าวจึงต้องมีการศึกษาพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนในอำเภอชัยบาดาลโดยกำหนดแนวทางการจัดการขยะตามหลัก 3Rs คือ ลดการใช้ (Reduce) ใช้ซ้ำ (Reuse) การใช้ทรัพยากรที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ (Recycle) ผลการศึกษาที่ได้จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการจัดการขยะในครัวเรือนได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถนำไปกำหนดแนวทางการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินการบริหารจัดการขยะในอำเภอชัยบาดาล ซึ่งจากการดำเนินงานการพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนในอำเภอชัยบาดาล ในระยะที่ 1 ภายใต้โครงการพัฒนาแผนบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนโดยภาพอนาคตเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในพื้นที่อำเภอชัยบาดาล จำนวน 3 ชุมชน ระหว่างเดือน เมษายน - กันยายน 2566 พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีการพัฒนานวัตกรรมการจัดการขยะของชุมชน คือ ตำบลนาโสมมีการพัฒนาการทำไม้กวาดจากขวดน้ำพลาสติก ตำบลศิลาทิพย์ได้พัฒนาต่อยอดจานรองแก้วน้ำและกระถางปลูกต้นไม้จากขวดน้ำพลาสติก และจะมีการรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มธนาคารขยะเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก และตำบลนิคมลำนารายณ์ได้พัฒนาต่อยอดกระถางปลูกต้นไม้จากยางรถยนต์และขวดน้ำพลาสติกสำหรับปลูกพืชผักสวนครัวสร้างการแบ่งปันอาหารในชุมชน โดยมีตำบลท่ามะนาว เป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการขยะในชุมชน และมีตำบลเกาะรัง เป็นชุมชนต้นแบบด้านการต่อยอดสร้างนวัตกรรมจากขยะ

รวมทั้งมีการสร้างเครือข่ายการจัดการขยะจากกิจกรรมเวทีเสวนาการจัดการขยะชุมชนของอำเภอชัยบาดาล แต่เครือข่ายดังกล่าวที่ได้เข้าร่วมประชุมและแลกเปลี่ยนความรู้กันนั้นยังมีการความพร้อมในการจัดการขยะที่แตกต่างกันจึงทำให้เครือข่ายภาคประชาสังคมยังไม่มีความเข้มแข็ง (Hanphichai et al., 2025)

จากความเป็นมาดังกล่าว โครงการพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อย่างต่อเนื่อง ในระยะที่ 2 จึงมุ่งเป้าส่งเสริมและพัฒนาการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้เกิดความยั่งยืนของชุมชน รวมทั้งขยายผลไปสู่พื้นที่เป้าหมายใหม่ ได้แก่ ตำบลบัวชุม ตำบลหนองยายโต๊ะ ซึ่งเป็นพื้นที่ในอำเภอชัยบาดาลมีแม่น้ำป่าสักไหลผ่านจึงเป็นชุมชนสำคัญในการรักษาสิ่งแวดล้อมลุ่มแม่น้ำป่าสักและได้เข้ามามีส่วนร่วมสังเกตการณ์ในการดำเนินงานโครงการจัดการขยะและเป็นตำบลเป้าหมายของการพัฒนาการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมที่อำเภอชัยบาดาลมุ่งเป้าหมายเพื่อการพัฒนาการจัดการขยะและการรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่เดิมกับพื้นที่ใหม่เพื่อจัดการความรู้และสร้างเครือข่ายการจัดการขยะอย่างยั่งยืน เนื่องจากกระบวนการกำจัดขยะนั้นจะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้หากไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายและประชาชนซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับปัญหานี้โดยตรง การให้ความสำคัญกับประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนและเครือข่ายระหว่างพื้นที่จะทำให้ปัญหาขยะน้อยลงและการจัดการขยะก็จะประสบผลสำเร็จด้วย เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาขยะอย่างยั่งยืนและเป็นการเตรียมความพร้อมต่อการเจริญเติบโตของชุมชนในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะของชุมชนในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี
2. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี
3. เพื่อพัฒนากลไกความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะอย่างยั่งยืนในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในการพัฒนา หมายถึง การมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในชุมชนหรือประชาชนที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนาของภาครัฐเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่ง แต่การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้างกว่าอาจจะหมายถึงการเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนโดยตรงการมีส่วนร่วมอาจจะมีได้ทุกระดับตั้งแต่การมีส่วนร่วมในระดับชาติลงไปจนถึงระดับท้องถิ่น ชุมชน หรือหมู่บ้าน โดยสมาชิกทุกคนจะร่วมรับประโยชน์และการร่วมลงทุนลงแรงด้วย จึงจะเป็นการมีส่วนร่วมตามความหมายที่เป็นธรรม การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนได้ใช้ความพยายามหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน เงินทุน วัสดุ ในกิจกรรมพัฒนานั้น และประชาชนจะเข้ามีเป็นนักพัฒนาหรือผู้กระทำให้เกิดระบวนการพัฒนา (Kenaphoom, 2020)

ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นได้ทั้งวิธีการซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและเป็นเป้าหมายของการพัฒนา โดยประชาชนมีโอกาสโดยการผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ เข้ามาทำงานร่วมกับกลุ่มทั้งโดยตรงหรือผ่านองค์กรในชุมชนในลักษณะของการเข้าร่วมจัดการ ตั้งแต่การเข้าร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน

ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล เพื่อสนองตอบความต้องการของสมาชิกภายในกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กาหนดไว้กระบวนการมีส่วนร่วม แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วย การรับรู้หรือการเข้าถึงเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมตัดสินใจวางแผนกิจกรรม 2) การปฏิบัติการหรือดำเนินการ ประกอบด้วย การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ และการตัดสินใจ 3) การร่วมรับผลประโยชน์หรือจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน ประกอบด้วย เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์หรือของกิจกรรม รวมถึงผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น และ 4) การร่วมติดตามประเมินผล ประกอบด้วย การติดตามประเมินผลเกี่ยวข้องกับการพยายามที่จะประเมินประสิทธิผลของกิจกรรมต่าง ๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป (Yavaprabhas & Wangmahaporn, 2020)

แนวคิดเครือข่ายทางสังคม

เครือข่ายทางสังคม คือ กลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันหรือกลุ่มบุคคลที่มีเป้าหมายร่วมกัน โดยช่วยเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กร ชุมชน และสังคม ทำให้เกิดการแบ่งปันทรัพยากร ความรู้ และแนวปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ ส่งเสริมการสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนและต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของหลายภาคส่วน นอกจากนี้ เครือข่ายยังเอื้อต่อการพัฒนานโยบายและกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคม จึงส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในการดำเนินงานและการพัฒนาในระยะยาว (Jaipheng & Silaparat, 2024)

แนวคิดการจัดการขยะ

แนวคิดการจัดการขยะอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการลดปริมาณขยะที่ส่งไปกำจัดให้เหลือศูนย์ โดยการสร้างโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการขยะและเทคโนโลยีในการจัดการขยะที่เหมาะสม ประกอบด้วย การให้ความรู้เกี่ยวกับประเภทของขยะ การจัดการขยะแต่ละประเภท และการจัดโครงสร้างการทำงานของแต่ละชุมชน โดยมุ่งเน้นไปที่การลดปริมาณขยะที่เกิดขึ้นที่ต้นทาง ผ่านหลักการ 3Rs ได้แก่ การลด (Reduce) การใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดขยะ การใช้ซ้ำ (Reuse) วัสดุที่ยังสามารถใช้งานได้อีกครั้ง และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) วัสดุที่สามารถนำมาแปรรูปเป็นวัสดุใหม่ได้ (Srisuk & Krajangjaeng, 2023)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษา การพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนอย่างยั่งยืนในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยโดยประยุกต์ใช้แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเชิงวิพากษ์ เพื่อเสริมพลังของชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในการพัฒนาเมืองสะอาดอย่างยั่งยืนของอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

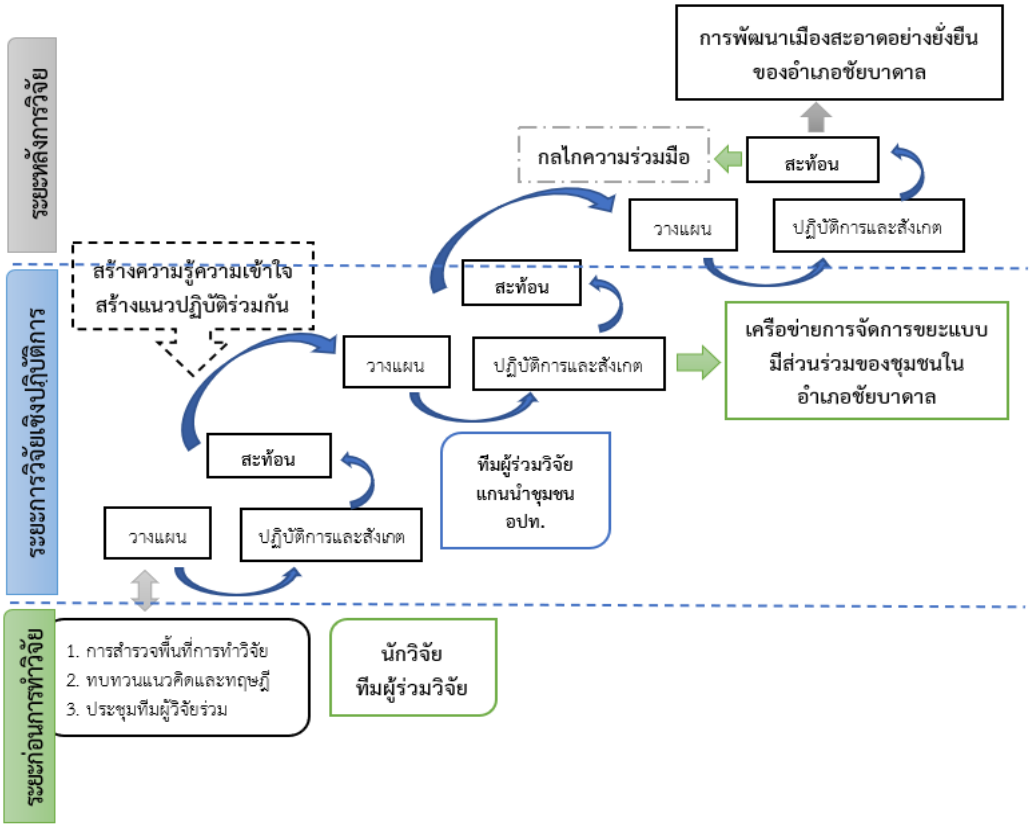

ภาพที่ 1. กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเชิงวิพากษ์ (Critical Participatory Action Research: CPAR) (Noklang & Watthananukulwong, 2024) เพื่อการพัฒนาการจัดการขยะของชุมชนและเครือข่ายการจัดการขยะในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการจัดการขยะในชุมชน ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีการจัดการขยะที่เหมาะสมกับชุมชนและเกิดความยั่งยืน (Sutthinnarakorn, 2017) มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการ โดยการสำรวจพื้นที่เป้าหมายแล้วเลือกชุมชนต้นแบบการจัดการขยะ ได้แก่ ตำบลบัวชุม ตำบลหนองยายโต๊ะ จากนั้นคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและทำความคุ้นเคยกับผู้นำชุมชน เข้าร่วมสังเกตพฤติกรรมการจัดการขยะของชุมชนและประเมินความต้องการจำเป็นในการแก้ปัญหาขยะมูลในชุมชน ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายปัญหาและการประชุมคณะผู้ร่วมวิจัย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชน โดยใช้เทคนิคสุนทรียสนทนา (Dialogue) เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ และประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะในชุมชนและประชาชนตลอดจนเจ้าหน้าที่รัฐทุกฝ่าย เพื่อให้คณะผู้ร่วมวิจัยเก็บข้อมูลพื้นฐานตำบล จากนั้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับทิศทางการทำงานจัดการขยะของชุมชน

ระยะที่ 2 ระยะปฏิบัติการ นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจัดระบบข้อมูล ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลคณะผู้ร่วมวิจัย และสร้างความเข้าใจกับคณะผู้ร่วมวิจัยโดยเน้นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่การให้ข้อมูลจนถึงการเรียนรู้จากข้อมูล ประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ค้นพบ วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน จัดลำดับความสำคัญปัญหา จากนั้นได้ร่วมกันดำเนินโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเสนอวิธีจัดการขยะในชุมชน แล้วระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาและทำแผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาร่วมกันเพื่อการดำเนินงานพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอชัยบาดาล โดยมีประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชนเป็นอาสาสมัครปฏิบัติการตามแผนลงมือปฏิบัติการจริงในพื้นที่ และมีการติดตามและสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่โดยแกนนำชุมชน และคณะผู้ร่วมวิจัย

ระยะที่ 3 ระยะการสรุปและถอดบทเรียนการดำเนินโครงการวิจัย ดำเนินการสรุปผลการดำเนินงาน ถอดบทเรียน วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบประเด็นวิจัยด้วยวิธีการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย เขียนรายงานการวิจัยและรายงานโครงการ ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน และขยายผลสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการนำไปใช้อย่างยั่งยืน

2. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่ในการวิจัยนี้คือ ตำบลบัวชุม ตำบลหนองยายโต๊ะ โดยการเลือกตำบลที่มีการพัฒนาท้องถิ่นที่โดดเด่นและเป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีที่ทีมผู้วิจัยได้จัดบริการวิชาการร่วมกับพื้นที่มาอย่างต่อเนื่องทำให้รู้จักคุ้นเคยกับพื้นที่เป็นอย่างดี รวมทั้งมีความร่วมมือกับเครือข่ายภาคประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างดี โดยกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ตัวแทนภาครัฐ ได้แก่ นายอำเภอ พัฒนาชุมชนอำเภอชัยบาดาล ท้องถิ่นอำเภอชัยบาดาล สาธารณสุขอำเภอชัยบาดาล ผู้บริหารท้องถิ่นและตัวแทนหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน และภาคประชาสังคม ได้แก่ ผู้นำชุมชน และประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการขยะของชุมชน จำนวน 2 ตำบล รวมเป็น 80 คน คัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) จากประชาชนในพื้นที่เป้าหมายที่สนใจและสมัครเข้าร่วมโครงการ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสัมภาษณ์ เป็นข้อคำถามเพื่อสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้นำท้องถิ่นและผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาการจัดการขยะของชุมชนในอำเภอชัยบาดาล ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน ตอนที่ 2 ข้อมูลประเภทของขยะ ปริมาณขยะ และพฤติกรรมการสร้างขยะใหม่ ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการขยะ

3.2 แบบสังเกต โดยใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ในการดำเนินโครงการและการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) ในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

3.3 แบบสอบถาม มีลักษณะคำถามเป็นข้อคำถามแบบเลือกตอบและแบบอธิบายโดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกตอบให้ตรงกับที่ปฏิบัติจริงมากที่สุด และคำถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็น ประกอบด้วย 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวน 8 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อโครงการอบรมการจัดการขยะ จำนวน 15 ข้อ เป็นข้อคำถามลักษณะมาตรวัดระดับความคิดเห็น ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด
ระดับ 4 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก
ระดับ 3 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง
ระดับ 2 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย
ระดับ 1 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ความพึงพอใจต่อเครือข่ายการจัดการขยะ จำนวน 20 ข้อ เป็นข้อคำถามลักษณะมาตรวัดระดับความคิดเห็น ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด
ระดับ 4 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก
ระดับ 3 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง
ระดับ 2 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย
ระดับ 1 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะในการจัดการขยะ จำนวน 1 ข้อ เป็นข้อคำถามปลายเปิดเพื่อเสนอความคิดเห็น แบบคำถามแบบปลายเปิด (Open – Ended form)

3.4 การสนทนากลุ่ม ซึ่งใช้กระบวนการสุนทรียสนทนา (Dialogue) ร่วมกับแบบบันทึกการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่มในการบันทึกและตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการประชุมสนทนากลุ่ม โดยกำหนดผู้ที่เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่มจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชน ตัวแทนประชาชน กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรม ใช้วิธีการสังเกตด้วยแบบการสังเกต (Observation) และจดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการกิจกรรม และการทบทวนผลหลังการปฏิบัติ (AAR)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะแบบพลวัตและใช้เครื่องมือที่หลากหลายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ อันประกอบด้วย

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องที่ ผู้บริหารท้องถิ่น ตลอดจนประชาชน ในประเด็นสภาพปัญหาการจัดการขยะของชุมชนโดยการสัมภาษณ์ มีการบันทึกเสียงและภาพกับทุกกิจกรรม โดยทีมนักวิจัยและคณะผู้ร่วมวิจัยเป็นคนการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสนทนาตามประเด็นสัมภาษณ์ และการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ให้ความเคารพในสิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล ดำเนินการสัมภาษณ์โดยให้เป็นไปด้วยความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล รักษาสิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูลด้วยการป้องกันและเก็บรักษาข้อมูลที่

คาดว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ให้ข้อมูลเป็นความลับ และขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลในการใช้เครื่องมือบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) ในการดำเนินโครงการอบรมการจัดการขยะและการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) เข้ากิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะในชุมชน

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเพื่อการบันทึกและตรวจสอบข้อมูล โดยกำหนดผู้ที่เข้าร่วมประชุมกลุ่มสนทนาจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อโครงการจากผู้เข้าร่วมโครงการอบรม

5. การวิเคราะห์ผลการวิจัย

5.1 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) ประกอบด้วย การจัดระเบียบของข้อมูล ลดทอนข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออกจากข้อมูลหลัก แยกหมวดหมู่และการจัดระบบ แยกแยะ และสร้างกลุ่มข้อมูลเพื่อใช้เป็นหน่วยย่อย กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลหลักนี้จะเป็นข้อมูลที่เกิดจากหลายบุคคล หลายแหล่ง และสังเคราะห์ข้อมูลจนกระทั่งข้อมูลมีความสมบูรณ์

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยทำการทดสอบทางสถิติแล้วเขียนบรรยายผลการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ด้วยสถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\overline{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

6. จรรยาบรรณในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี รหัสโครงการวิจัยเลขที่ TRU-EC No.016/67 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2567 ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับการชี้แจงรายละเอียดของการวิจัย ขั้นตอนการวิจัย และระยะเวลาการวิจัย ข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้จะถูกเก็บเป็นความลับอย่างเคร่งครัด ผลการวิจัยจะนำเสนอเป็นภาพรวมและนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการวิจัยเท่านั้น ผู้วิจัยตระหนักและยึดถือหลักความเคารพในบุคคล (Respect for Person) หลักการให้ประโยชน์ไม่ก่อให้เกิดอันตราย (Non-Maleficence) และหลักความยุติธรรม (Justice)

ผลการวิจัย

1. ระยะเตรียมการ โดยการประชุมคณะผู้ร่วมวิจัย ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน และแกนนำชุมชน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการและคณะผู้ร่วมวิจัยได้สำรวจข้อมูลขยะในชุมชน สะท้อนผลพบว่าในตำบลบัวชุมและตำบลหนองยายโต๊ะ มีประมาณขยะวันละ 4-5 ตัน มีรถขนขยะพร้อมพนักงานจัดเก็บขยะออกจัดเก็บขยะเป็นประจำ แต่ขยะที่ทิ้งลงถังไม่มีการคัดแยกก่อนทิ้ง ส่งผลให้ปริมาณขยะที่ถูกนำไปกำจัด

มีจำนวนมาก บางพื้นที่มีการกำจัดขยะโดยการเผาจนทำให้ควันและฝุ่นละอองจากการเผาขยะส่งกลิ่นรบกวนประชาชนที่อยู่ใกล้เคียง มีข้อร้องเรียนเกี่ยวกับการทิ้งขยะ ปัญหาด้านการจัดการขยะในพื้นที่พอสรุปได้ดังนี้ 1) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ จากการขยายตัวของชุมชนในเขตพื้นที่ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ปริมาณขยะเพิ่มขึ้นตามอย่างรวดเร็ว แต่ อปท. ไม่สามารถหาพื้นที่ในการจัดการขยะและขยะตกค้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงประชาชนยังขาดความตระหนักและความร่วมมือในการจัดการขยะมูลฝอยและขยะอันตรายตั้งแต่ต้นทาง โดยประชาชนมองว่าเป็นการจัดการขยะเป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) ปัญหาการเก็บขนขยะ เนื่องจากพื้นที่ของตำบลบัวชุมและตำบลหนองยายโต๊ะมีพื้นที่กว้าง ทำให้ใช้เวลาในการเก็บขนขยะมาก เนื่องจากรถเก็บขยะไม่เพียงพอ บางครั้งไม่สามารถเก็บขนขยะได้ทัน ทำให้ขยะล้นถัง 3) ปัญหาการกำจัดขยะมูลฝอยและขยะอันตราย ไม่มีสถานที่กำจัดขยะของพื้นที่ ประชาชนในชุมชนจะมีการคัดแยกขยะตั้งแต่ในครัวเรือนโดยขยะอินทรีย์จะมีการจัดการในระดับครัวเรือน ขยะรีไซเคิลจะถูกเก็บรวบรวมและนำมาขาย ขยะอันตรายจะถูกนำไปทิ้งในภาชนะทิ้งขยะอันตรายประจำหมู่บ้าน โดยมีการติดตั้งหมู่บ้านละ 1 จุด และขยะทั่วไปจะนำมาทิ้งในถังขยะมูลฝอยเพื่อให้องค์การบริหารส่วนตำบลเก็บขนไปกำจัด

2. ระยะปฏิบัติการ ประกอบด้วย คณะผู้ร่วมวิจัยจากชุมได้ร่วมกันวางแผนและดำเนินการจัดโครงการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะของชุมชน ดังนี้

2.1 ดำเนินการฝึกอบรมโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การจัดการขยะอินทรีย์และการสร้างมูลค่าเพิ่ม” เมื่อ 4 และ 7 มิถุนายน 2567 จากการอบรมเชิงปฏิบัติการจัดการขยะอินทรีย์และการสร้างมูลค่าเพิ่ม อบรมการคัดแยกขยะและการจัดจำหน่ายขยะ การจัดการขยะเปียก และถังขยะรักษ์โลก การทำไม้กวาดพลาสติกและกระถางปลูกผักจากยางรถยนต์ มีผู้เข้าร่วมอบรมทั้งสิ้น 80 คน ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนของตำบลนิคมลำนารายณ์ซึ่งเป็นผู้ร่วมโครงการในระยะที่ 1 เป็นวิทยากรผู้มาถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ชุมชนตำบลบัวชุมและตำบลหนองยายโต๊ะ เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ภาพที่ 2. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

ผลการฝึกอบรมการคัดแยกขยะในชุมชน พัฒนาถังขยะรักษ์โลก และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ หลังจากฝึกอบรมผู้เข้าร่วมโครงการได้ร่วมกันทบทวนผลหลังการปฏิบัติสะท้อนถึงการมีความรู้ในการจัดการขยะเพิ่มขึ้น สามารถคัดแยกขยะได้และนำเศษอาหารไปทำปุ๋ยหมักไว้ใช้ในครัวเรือน สามารถทำไม้กวาดพลาสติกและกระถางปลูกผักจากยางรถยนต์ได้ จากการสังเกตพบว่า ประชาชนสนใจสอบถามการจัดการขยะในชุมชนต้นแบบของวิทยากร และให้ความใส่ใจในการฝึกปฏิบัติทำไม้กวาดพลาสติกและกระถางปลูกผักจากยางรถยนต์จนสามารถทำเป็นและนำผลงานกลับไปใช้ในครัวเรือน โดยผู้เข้าอบรมแสดงความคิดเห็นว่าสามารถนำความรู้ไปใช้ในครัวเรือนได้ และผู้เข้าร่วมมีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.33 , S.D. = 0.327) เมื่อพิจารณารายด้านเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านการนำความรู้ไปใช้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.39 , S.D. = 0.381) ด้านความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.35 , S.D. = 0.384) และด้านความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.26 , S.D. = 0.390) ตามลำดับ

2.2 ผลการพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในเขตอำเภอชัยบาดาล จากการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเชิงวิพากษ์ พบว่า ตัวแทนชุมชนซึ่งได้ร่วมเป็นคณะผู้ร่วมวิจัยของแต่ละชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการจัดการขยะของชุมชน ซึ่งได้แสดงแนวทางการพัฒนานวัตกรรมเพื่อการจัดการขยะของชุมชนตนเอง เมื่อวันที่ 17 และ 18 กรกฎาคม 2567 ซึ่งประชาชนในชุมชนได้รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเพื่อร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหาโดยมีนโยบายชุมชนปลอดขยะ ดำเนินโครงการจัดการขยะในครัวเรือน นำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ประโยชน์ มีการระดมความคิดจะขยายผลไปสู่ครัวเรือนในชุมชนต่อไป โดยในตำบลบัวชุม และตำบลหนองยายโต๊ะ ประชาชนได้พัฒนาต่อยอดไม้กวาดจากขวดน้ำพลาสติก มีการนำเศษอาหารมาทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และทำกระถางจากยางรถยนต์เก่าเป็นแปลงปลูกผักหน้าบ้าน นำเอาปุ๋ยหมักมาใส่ แล้วนำไปจัดวางหน้าบ้านเพื่อปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานและแบ่งปัน สร้างการแบ่งปันในชุมชน และต่อยอดสร้างชุมชนยั่งยืน และจะมีการรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มธนาคารขยะเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก อีกทั้งคณะผู้ร่วมวิจัยจากชุมชนและตัวแทนประชาชนที่เข้าร่วมโครงการได้ทำข้อตกลงร่วมกันในการพัฒนาการจัดการขยะเพื่อนำไปสู่การขยายผลกับประชาชนในพื้นที่ต่อไป

ผลการพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะ พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจต่อเครือข่ายการจัดการขยะชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.25 , S.D. = 0.339) และเมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า ลำดับแรกคือ ด้านการรับรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.35 , S.D. = 0.355) รองลงมาคือ ด้านการส่งเสริมการจัดการขยะอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.25 , S.D. = 0.393) ด้านการพัฒนานวัตกรรมในการจัดการขยะอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.23 , S.D. = 0.428) และด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.18 , S.D. = 0.431) ตามลำดับ

ภาพที่ 3. เครือข่ายการจัดการขยะของอำเภอชัยบาดาล

3. ระยะการสรุปและถอดบทเรียนโครงการ ได้ผลการพัฒนากลไกความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยจัดกิจกรรมขยายผลนวัตกรรมเพื่อการจัดการขยะของชุมชนในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ที่ว่าการอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี วันที่ 9 สิงหาคม 2567 ได้จัดพิธีมอบเกียรติบัตรให้ชุมชนที่มีส่วนร่วมพัฒนาการจัดการขยะในชุมชุมของอำเภอชัยบาดาล และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนแนวทางการจัดการขยะในชุมชนเพื่อพัฒนาเครือข่ายความร่วมกันในการจัดการขยะและรักษาความสะอาดของอำเภอชัยบาดาล มีการเสวนาวิชาการเกี่ยวกับการจัดการขยะของชุมชน พบว่า ประชาชน และตัวแทนชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการขยะของชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคือ ประชาชนมีการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง มีการรวมกลุ่มดำเนินการจัดการขยะในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายขยะ เกิดรายได้จากการขายขยะนำมาจัดสวัสดิการแก่คนในชุมชน ชุมชนมีการกำหนดแนวทางการรักษาความสะอาดในชุมชน ส่งเสริมการคัดแยกขยะ เชิดชูชุมชนที่มีการจัดการขยะดีเด่นในรอบปี และได้มีการจัดตั้งคณะอนุกรรมการด้านสิ่งแวดล้อมอำเภอชัยบาดาล เพื่อเมืองสะอาด อากาศดี ที่ชัยบาดาล มีตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของอำเภอชัยบาดาล องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น และตัวแทนมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีโดยมีการกำหนดแนวทางพัฒนากลไกความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะอย่างยั่งยืนในอำเภอชัยบาดาลร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง คือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนในพื้นที่ กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเร่งจัดทำแผนงาน/โครงการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจในการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางให้กับประชาชนในพื้นที่เพื่อให้การดำเนินงานจัดการขยะใน

ชุมชนเป็นไปอย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ แนวทางเชิงป้องกัน คือ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเร่งให้ความรู้และสร้างความเข้าใจในการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง โดยการแนะนำให้เข้าร่วมโครงการเพื่อส่งเสริมการคัดแยกตั้งแต่ในครัวเรือน 2) ทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ และติดป้ายประชาสัมพันธ์ตามถนนเพื่อรณรงค์ไม่ให้มีการทิ้งขยะตามถนน 3) จัดตั้งคณะทำงานด้านการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในแต่ละชุมชน เพื่อเพิ่มบุคลากรด้านการปฏิบัติงานด้านการจัดการขยะในแต่ละชุมชน และ 4) เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบกิจการค้าของเก่าในพื้นที่เข้าร่วมประมูลการรับซื้อขยะรีไซเคิลในพื้นที่

อภิปรายผล

1. ผลการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะของชุมชน โดยการฝึกอบรมการคัดแยกขยะในชุมชน พัฒนาถังขยะรักษ์โลก และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ในการจัดการขยะเพิ่มขึ้นและมีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการอบรมการจัดการขยะโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณารายด้านเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า ลำดับแรกคือ ด้านการนำความรู้ไปใช้ รองลงมาคือ ด้านความพึงพอใจ และด้านความรู้ความเข้าใจ ทั้งนี้ประชาชนต้องการพัฒนาต่อยอดกระถางปลูกต้นไม้จากยางรถยนต์และขวดน้ำพลาสติก และการรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มธนาคารขยะเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก สอดคล้องกับแนวคิดของ นิภาพรรณ เจนสันติกุล (Jensantikul, 2022) ที่อธิบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยไว้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ได้สร้างการตระหนักรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะแยกก่อนทิ้ง เพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะมูลฝอยให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการให้ประชาชนรับรู้และเกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในครัวเรือนด้วยการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง และชุมชนต้องมีการจัดการขยะอินทรีย์ การจัดการขยะที่นำกลับมาใช้ใหม่ได้ ขยะอันตรายและการคัดแยกขยะแยกตามประเภทอย่างถูกต้องตามแนวทางที่กำหนดโดยใช้หลักการ 3 Rs โดย Reduce สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิรันดร์ ยิ่งยวด (Yingyuad, 2017) ได้ศึกษาการพัฒนาความรู้และความตระหนักในการจัดการขยะของนิสิตสาขาวิชาเกษตรและสิ่งแวดล้อมศึกษา พบว่า นิสิตที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.001 และมีความตระหนักเกี่ยวกับการจัดการขยะหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.003

2. ผลการพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในเขตอำเภอชัยบาดาล จากการประชุมเพื่อการพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะของอำเภอชัยบาดาล พบว่า ประชาชน และตัวแทนชุมชนประชาชนในชุมชนได้รวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเพื่อร่วมกันวางแผนแก้ไขปัญหาโดยมีนโยบายชุมชนปลอดขยะ ดำเนินโครงการจัดการขยะในครัวเรือน นำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ประโยชน์ มีการระดมความคิดจะขยายผลไปสู่ครัวเรือนในชุมชนต่อไป โดยประชาชนในตำบลบัวชุมและตำบลหนองยายโต๊ะ มีการพัฒนาต่อยอดกระถางปลูกต้นไม้จากยางรถยนต์และขวดน้ำพลาสติก เพื่อนำไปจัดวางหน้าบ้านเพื่อปลูกพืชผักสวนครัว และนำเอาปุ๋ยหมักมาใส่ สร้างการแบ่งปันในชุมชน และต่อยอดสร้างชุมชนยั่งยืน โดยจะมีการรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มธนาคารขยะเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจต่อเครือข่ายการจัดการขยะชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาตามลำดับจากมากไปหาน้อยพบว่า ลำดับแรกคือ ด้านการรับรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ รองลงมาคือ ด้านการส่งเสริมการจัดการขยะ ด้านการพัฒนานวัตกรรมในการจัดการขยะ และด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ ตามลำดับ ทั้งนี้ ประชาชนและตัวแทนชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการขยะของชุมชน มีการกำหนดแนวทางการรักษาความสะอาด

ในชุมชน ส่งเสริมการคัดแยกขยะ และเชิดชูชุมชนที่มีการจัดการขยะดีเด่นในรอบปี เนื่องจากการดำเนินการจัดการขยะในชุมชนจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนเพื่อรักษาความสะอาดจนเกิดเป็นพลังในการดำเนินงานโครงการ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระเมธีวชิรคุณ พระครูพิศาลสรกิจ พระมหาศิวกร ปญฺญาวชิโร พระมหากิตติพงษ์ กิตติญาโณ และสมยศ ปัญญามาก (Panyamak et al., 2023) ที่ได้ศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการขยะโดยชุมชนเชิงพุทธบูรณาการในจังหวัดพะเยา พบว่า การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการขยะเป็นการผลักดันและสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะในชุมชนด้วยหลัก 4 ประการ คือ 1) การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรในพื้นที่เพื่อสร้างความร่วมมือกันโดยได้มีการดำเนินการติดต่อหน่วยงานท้องถิ่น 2) การบริหารจัดการขยะในชุมชนโดยได้รับการสนับสนุนหรือได้รับงบประมาณ 3) การบริหารจัดการในการลงทุนหรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากหน่วยงานหรือองค์อื่น ๆ 4) การส่งเสริมการดำเนินงานในการจัดการขยะโดยชุมชน ได้แก่ การเข้าใจและการกำหนดเป้าหมาย การสร้างความตระหนักรู้และการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วม ส่วนอุปสรรคการดำเนินงานในการจัดการขยะ ได้แก่ ข้อจำกัดทางทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริยะ หาญพิชัย และจันทร์ฉาย จันทร์ลา (Hanphichai & Janla, 2018) ที่ได้ศึกษาการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลลำนารายณ์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี พบว่า รูปแบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลลำนารายณ์ที่มีประสิทธิภาพ ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน มีส่วนร่วมในการดำเนินการ และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

3. ผลการพัฒนากลไกความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะอย่างยั่งยืน และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแนวทางการจัดการขยะในชุมชนเพื่อพัฒนาเครือข่ายความร่วมกันในการจัดการขยะและรักษาความสะอาดของอำเภอชัยบาดาล โดยพัฒนากลไกความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนเพื่อให้การดำเนินงานจัดการขยะในชุมชนเป็นไปอย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพจึงกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่โดยตรงในส่งเสริมความรู้และสร้างความเข้าใจในการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทางให้กับประชาชน แม้ว่าอำเภอชัยบาดาลจะมีความสำเร็จในการดำเนินงานในบางพื้นที่ แต่ยังคงมีความท้าทายที่ต้องได้รับส่งเสริมเพื่อสร้างความยั่งยืนของพฤติกรรมการคัดแยกขยะของประชาชนในระยะยาวและสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีคณะกรรมการระดับอำเภอเพื่อขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ สร้างเครือข่ายและกลไกการประสานงานระหว่างท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมและสะท้อนปัญหาได้โดยตรง ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะอย่างยั่งยืน คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างความเข้าใจให้กับประชาชน การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมการคัดแยกขยะที่ต้นทาง รวมทั้งรณรงค์ให้ความรู้แก่ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะ ตลอดจนการติดตามผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอเพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงแผนการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนควรส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม และแนวทางการจัดการขยะใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เนื่องจากการจัดการขยะของชุมชนเป็นประเด็นสำคัญของส่วนรวมที่ต้องมีกลไกในการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมให้เกิดผลสำเร็จจึงต้องมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิจิตรา ทับขัน (Tabkun, 2016) ที่ศึกษาพบว่า ความพร้อมในการดำเนินโครงการจัดการขยะของชุมชนประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ด้านสภาพแวดล้อม คือ ความพร้อมและความต้องการของประชาชน และนโยบายและบริบททางสังคมที่เอื้อต่อความสำเร็จ ด้านปัจจัยเบื้องต้น คือ ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารทุกระดับ ความพร้อมของบุคลากร งบประมาณ วัสดุ

อุปกรณ์ ด้านกระบวนการ คือ มีกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจนเอื้อต่อความสำเร็จ และแผนปฏิบัติงานส่งผลต่อความสำเร็จ ด้านผลผลิต พบว่า ประชาชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในด้านการจัดการขยะที่ยั่งยืนมีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนที่จะทำให้ชุมชนเกิดการสร้างรายได้จากการคัดแยกขยะ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สันชัย พรมสิทธิ์ (Promsit, 2019) ที่ได้ศึกษาวิจัยพบว่า การจัดการขยะที่ประสบผลสำเร็จของพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เริ่มจากผู้บริหารสูงสุดขององค์กรต้องมีนโยบายที่ชัดเจน มีการประสานการดำเนินงานทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม ภาครัฐต้องมีแผนงานและงบประมาณในการจัดกิจกรรมลดปริมาณขยะ มีการมอบหมายผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน มีการคัดเลือกพื้นที่ต้นแบบในการดำเนินงานและสนับสนุนการเรียนรู้จากพื้นที่ที่ประสบผลสำาเร็จ ภาคประชาสังคมต้องมีการสร้างกฎระเบียบขึ้นใช้ในพื้นที่เพื่อสร้างความสามัคคี ความมีวินัย และปลูกจิตสำนึกสาธารณะรวมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมลดปริมาณขยะ และกิจกรรมสร้างแรงจูงใจในการคัดแยกขยะตามหลัก “บวร” เช่น กิจกรรมผ้าป่าขยะ ตะแกรงบุญ ถุงพลาสติกแลกไข่ ขยะพิษแลกแต้ม ประกวดหน้าบ้านน่ามอง กิจกรรมกองทุนประกันชีวิตฌาปณกิจจากขยะ กองทุนถุงพลาสติก กองทุนออม และธนาคารขยะ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1.1 ผลจากการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะนั้น เพื่อให้การจัดการขยะเกิดประสิทธิภาพควรสร้างจิตสำนึกและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการแยกขยะต้นทางของประชาชน โดยผู้นำชุมชนควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนโดยการนำประชาชนไปศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จเพื่อนำมาปรับปรุงการดำเนินงานในพื้นที่ของตนเองต่อไป

1.2 ผลการพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการกำหนดโครงการและแผนงานการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม โดยจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายการรณรงค์สร้างความตระหนัก การประชาสัมพันธ์ การสร้างแรงจูงใจให้ปฏิบัติโดยให้รางวัล

1.3 ผลการพัฒนากลไกความร่วมมือ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องกำหนดนโยบายในการสร้างความตระหนักให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและเต็มใจที่จะเข้าร่วมในการดำเนินงานจัดการขยะในชุมชนเพื่อให้เกิดผลของการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยต่อไป

2.1 ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการขยะชุมชนของปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเป็นแนวทางการจัดการขยะชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

2.2 ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเปรียบเทียบจุดเด่น จุดด้อย และปัญหาในการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานเพื่อนำไปสู่แนวทางที่เหมาะสมสำหรับชุมชนอื่นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Changdum, C., & Cheatham, B. (2024). Excreta Management of Ubon Ratchathani Provincial Administrative Organization at Health Region 10. *Journal of Medicine and Public Health, Ubon Ratchathani University, 4*(1), 1-15. https://he01.tci-thaijo.org/index.php/jmpubu/article/view/247364/168178

Hanphichai, S., & Janla, J. (2018). Public participation in waste management of Lamnarai municipality, Chaibadan district, Lopburi province. *Suranaree Journal of Social Science, 12*(1), 67-85. https://doi.org/10.55766/PUSV4753

Hanphichai, S., Thonghaew, S., & Wongwattananukun, S. (2025). Developing Sustainable Community Waste Management in Chai Badan District, Lopburi Province. *Local Administration Journal, 18*(2) , 239-256. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/colakkujournals/article/view/268452

Jaipheng, P., & Silaparatana, W. (2024). The Waste Management Network Development for Success of The Old Capital-Clean City Project, Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. *PaññaPanithan Journal, 9*(1), 281-294. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/273050

Jensantikul, N. (2022). Solid Waste Management of Local Administrative Organizations in Thailand. *Thai Environment, 26*(1), 1-7. https://thaienvi.com/article/view/331

Kenaphoom, S. (2020). *Public Administration Concepts and Theories*. Chulalongkorn University Press.

Noklang, S., & Watthananukulwong, T. (2024). Critical Participatory Action Research : Communities Empowerment for Social Change. *Journal of Social Research and Review, 47*(1), 269521. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/socialresearchjournal/article/view/269521

Panyamak, S., Phra Methee Wachirakhun, P. M. W., Phrakhruphisansorakit, P., Panyavachiro, P., & Paotajai, P. (2023). Strengthening the Network for Waste Management by Integrated Buddhist Communities in Phayao Province. *Journal of Chaiyaphum Review, 6*(3), 76–85. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jcr/article/view/266016

Promsit, S. (2019). The Large, Middle and Small Sizes of Municipality Waste Management of Local Government Organization in Northeast Region of Thailand. *NEU Academic and Research Journal, 9*(1), 67–81. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/neuarj/article/view/202730.

Srisuk, N., & Krajangjaeng, B. (2023). Community-Based Waste Management under the Circular Economy Concept: A Case Study of Pa Tong Subdistrict Administrative Organization, Sai Dao District, Chanthaburi Province. *Journal of Educational Management and Research Innovation, 5*(4), 1011-1026. https://so0 2 . tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/263714/177164

Suthinarakorn, W. (2017). *Participatory action research and conscientization* (2nd ed.). Siam Publishing.

Tabkun, W. (2016). *Mid-session evaluation of community waste management project : a case study of Baan Neon Thaang Rot Fai community, Pattaya city, Chonburi province.* [Master's thesis, Burapha University]. https://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/11803/1/Fulltext.pdf

Yavaprabhas, S., & Whangmahaporn, P. (2020). *Public policy at the local administration level* (2nd ed.). O.S. Printing House.

Yingyuad, N. (2017). Development of Knowledge and Awareness in Garbage Management for Students Major of Agriculturaland Environmental Education through Participation between University, Local School and Community Network . *Veridian E- Journal, Silpakorn University. (Humanities, Social Sciences and Arts), 10*(1), 770-785. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/87484